

УДК 338.432.637.1.

519.237.8

© 2011

*Л.С. Іванова**Білоцерківський
національний аграрний
університет*

КЛАСТЕРИЗАЦІЯ ЯК НАПРЯМ РОЗВИТКУ МОЛОКОПЕРЕРОБНИХ ПІДПРИЄМСТВ РЕГІОНУ

***Розглянуто передумови формування
молокопродуктового кластера та напрями
реалізації його на регіональному рівні. Виділено
основні складові кластера та формування
партнерських міжгалузевих взаємовідносин між
ними.***

Постановка проблеми. Підвищення конкурентоспроможності підприємств молокопереробної галузі регіону за нинішніх умов можна забезпечити на основі кластерного підходу, який базується на елементах саморегулювання, тобто спільної участі у регулюванні держави та інших учасників ринку.

Основні ознаки кластера такі: концентрація підприємств однієї або суміжних галузей в одній географічній точці; конкурентоспроможність продукції, яку вони випускають; конкуренція за завоювання та утримання клієнтів; кооперація з високим рівнем розвитку.

Кластеризація є ключовим інструментом управління економічною політикою перерозподілу доданої вартості та комплексного використання потенціалу галузі.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання, пов'язані з принципами роботи кластерів, висвітлено в роботах Г.К. Броншпак [1, 2], М. Войнаренка [3], О.І. Гуменюка [4], Н.Г. Кашніченко [5], Х.І. Пастернак [5] та інших учених.

Результати досліджень та обговорення. Узагальненням набутого досвіду щодо формування кластерів у країні може слугувати кластер «Натуральне молоко», до складу якого увійшли агропідприємства Рівненської, Тернопільської та Львівської областей, що працюють у галузі молочного тваринництва. Цей кластер є формою консультаційної, організаційної та інформаційної взаємодії виробників сирого натурального молока та організацій інфраструктури ринку молочної продукції. Серед його засновників — ПСП «Україна», «Колос», СВК-агрофірма «Мир» (Рівненська обл.), ВАТ «Рівненський облплемселекцентр», компанія «Укрмілкінвест», ТЗОВ «Прогрес Плюс» (Львівська обл.), ТЗОВ «Розтоцьке» (Тернопільська обл.) і Рівненська обласна організація Української Асоціації Маркетингу.

Кластер є одним із сучасних інструментів підвищення конкурентоспроможності агропідприємств, структурування ринку та зростання інвестиційної привабливості молочної галузі. Доцільно використати цей досвід і при формуванні територіального кластера в Київській області.

Географічні масштаби кластера можуть варіювати від одного міста (або області) до країни. У більшості випадків до їхнього складу, наприклад, молокопродуктового кластера, входять: виробники молокосировини; постачальники допоміжних матеріалів, а також сервісних послуг; фінансові інститути; підприємства в суміжних галузях. Крім того, до складу кластерів можуть входити: організації торгівлі; виробники побічних продуктів; органи місцевого управління, а також наукові установи, що надають науковий супровід діяльності, та органи сертифікації й стандартизації. Межі кластера можуть змінюватися з появою нових підприємств і галузей, законодавчих змін, зі зниженням ефективності функціонування існуючих галузей.

Підприємства, що функціонують у межах однієї кластерної системи, мають спільну стратегію розвитку, зумовлену не лише економічними аспектами (інвестуванням, фінансуванням і т.д.), але й організаційними, які підприємства молокопродуктового підкомплексу використовують для реагування на зміни, що відбуваються на зовнішньому та внутрішньому ринках молокопродуктів. У кластерній системі поєднуються елементи ринку й ієрархічної координації дій, коопераційні, інформаційні та майнові зв'язки (у формі участі на дольових засадах при створенні певної виробничої структури).

Для сформування молокопродуктового кластера в Київській області створилися такі сприятливі організаційно-економічні передумови: значна кількість сільськогосподарських товаровиробників різних форм господарювання, які мають можливість у подальшому збільшити виробництво молока, в тому числі класу «екстра» та вищого ґатунку, як ТОВ «Українська молочна компанія», що в с. Великий Крупіль Згурівського, ЗАТ ПЗ «Агро-регіон» Бориспільського, ВАТ «Терезине» — Білоцерківського, ПЗ «Плосківський» — Броварського, СТОВ «Агросвіт» — Миронівського, ФГ «Ніна» — Обухівського, ПОСП «Дніпро» — Кагарлицького районів та деякі інші сільгоспідприємства; власна потужна й високотехнологічна база переробки, яка завантажена менше як на половину та має

можливість виробляти значну кількість (понад 50 видів) виробів з молока; розгалужена торговельна мережа густонаселених міст — Київ, Біла Церква; ННК «Білоцерківський національний аграрний університет», із висококваліфікованими науковцями, які можуть забезпечити науково-методичний супровід діяльності кластера та займатися підготовкою й перепідготовкою необхідного персоналу; підтримка місцевих органів влади, зацікавлених у соціально-економічному розвитку регіону.

Для координації діяльності кластера створюється Рада, до складу якої доцільно включити керівників підприємств, що утворили територіальне об'єднання, керівництво Білоцерківського національного аграрного університету і органи місцевої влади. На думку А. Романова й В. Арашукова кластер не є організаційно-правовою формою, тобто не виступає як юридична особа. Тому учасники кластера повинні бути незалежними у своїй господарській діяльності і співпрацювати з іншими учасниками на основі взаємовигідних довгострокових договірних відносин, при цьому за агротоваровиробниками залишається право вибору оптимального каналу збуту молокосиrowини [7]. Отже, на сучасному етапі розвитку економіки треба сформувати таку управлінську структуру, у якій поряд з обласними органами державного регулювання агропромислового комплексу створюватимуться спільні управлінські структури.

Особливе значення при створенні молокопродуктового кластера має кадрова система, що сприятиме забезпеченню суб'єктів підприємницької діяльності висококваліфікованими фахівцями. Створення кластера в регіоні орієнтуватиме ННК «Білоцерківський національний аграрний університет», який повніше використовуватиме освітній і науково-технічний потенціал у сфері проведення досліджень, зароблятиме за надання консалтингових і інших послуг. Слід зазначити, що створення кластера сприятиме залученню фахівців із сусідніх областей.

Обов'язковою складовою кластера є *служба маркетингу*, функції якої може виконувати торгово-промислова палата даного регіону на громадських засадах.

Концепція створення молокопродуктового кластера подібна до кооперації агротоваровиробників. Конкуренція й кооперування можуть співіснувати завдяки тому, що об'єднання в одних сферах допомагає вести конкурентну боротьбу в іншій. У зв'язку із цим потрібно створювати великі збутові кооперативи, що консолідують сукупну пропозицію молока агротоваровиробників усіх форм власності у межах сировинної зони молокопереробного підприємства.

Другою умовою формування молокопродук-

тового кластера має стати *обмеження ввозу неякісного молока і молочної продукції* на територію області. Контроль якості, який здійснюють органи ветеринарної та санітарної служб, має забезпечувати інтереси споживачів і підвищувати конкурентоспроможність кластера.

Система заходів державного регулювання відносин між учасниками молокопродуктового кластера та контроль за якістю молока є важливими передумовами його розвитку. Вони важливі для розвитку всього АПК регіону, оскільки внаслідок свого відставання молокопродуктивний кластер обмежує застосування науково обґрунтованих систем ведення господарства, зокрема використання в рослинництві органічних добрив і сівозмін з посівами однорічних і багаторічних трав, які стали економічно недоцільними за відсутності поголів'я великої рогатої худоби.

Участь органів місцевої влади у роботі координаційних органів кластера дає можливість безпосередньо впливати на прийняття економічних і організаційних рішень у середині утворення, а вони виступають при цьому як рівноправний партнер.

Держава, як учасник виробничого кластера, повинна взяти на себе зобов'язання — виділити стартовий капітал для його формування: на придбання нової техніки і впровадження передових технологій, а також організацію безкоштовного ветеринарного обслуговування тварин. Державна підтримка має надаватися через пільгове оподаткування та субсидування за рахунок місцевого і державного бюджетів.

Київська обласна адміністрація повинна виступати гарантом при одержанні кредитів суб'єктами виробничого кластера. Надалі регіональна влада згортає свій вплив, а головну роль мають відігравати закони ринкової економіки.

У світовій практиці використовують такі форми стимулювання малих інноваційних підприємств державою, у тому числі й у межах кластерних формувань: пряме фінансування (субсидії, позики), що досягає 50% витрат на впровадження нових технологій (Франція, США та інші країни); пільгове оподаткування для підприємств, діючих в інноваційній сфері; надання безвідсоткових кредитів (Швеція); цільові дотації на проведення науково-дослідних робіт; створення фондів впровадження інновацій з урахуванням можливого комерційного ризику (Великобританія, Німеччина, Нідерланди, Франція, Швейцарія); безкоштовне оформлення патентів і винаходів (Нідерланди, Німеччина); державні програми щодо зниження витрат (Японія); програми пошуку й залучення іноземних фахівців (Японія, США, Австралія).

Роль місцевих органів при формуванні кластерної структури полягає у розробці та впро-

вадженні економічної стратегії, що мобілізує представників влади, бізнесу, організацій по співробітництву і громадян на розвиток регіону.

Рівноправне партнерство передбачає використання лізингових і концесійних механізмів залучення приватного капіталу в інвестиційні проекти та соціальні програми. Державні й приватні інвестиції, спрямовані на поліпшення умов функціонування кластера, підвищують ефективність усіх суб'єктів господарської діяльності.

Особливою відмінністю кластера від інших організаційних форм інтеграції, на нашу думку, є наявність елементів координації, тобто спільної участі всіх суб'єктів кластера в процесі управління, а також можливості одержання еквівалентного витратам прибутку всіма учасниками кластера. Тому формування взаємовигідних міжгалузевих взаємовідносин можливе тільки на основі справедливого розподілу доходів,

утворених у контрольованих ланках технологічного циклу. Є різні рекомендації забезпечення справедливого розподілу доходів: розподіл доходів пропорційно витратам живої праці; розподіл доходів пропорційно вартості використаних основних виробничих фондів; розподіл доходів пропорційно виробничим витратам [8]. Ідеальним варіантом, який би вирішив проблему було використання оптимального рівня часток витрат на виробництво й переробку молока з урахуванням сформованого рівня розвитку виробництва. Тоді учасники міжгалузевих взаємодій мали б додатковий стимул впроваджувати досягнення науково-технічного прогресу, які спрямовані на зниження собівартості.

У ситуації, коли відсутній інститут науково-технічного нормування витрат, раціональним рішенням є визначення пропорцій розподілу доходів за співвідношенням часток змінних витрат.

Висновки

Молокопродуктовий кластер, що ґрунтується на принципах взаємовигідного співробітництва між його суб'єктами, є рушійною силою економічного росту й зайнятості населення в регіоні. Використання кластерного підходу в Київській області є необхідною умовою відродження молокопродуктового підкомплексу, підвищення ефективності розвитку регіону та її конкурентоспроможності.

Створення і сприяння ефективному розвитку кластерних об'єднань набуває особливої актуальності в умовах, коли на перший план виходить використання якісно нових видів ресурсів, а саме інформація, інновації та інтелект. Попит на молоко і молочну продукцію, що склався на світових ринках, надає потенційну можливість для розвитку вітчизняного аграрного сектору й молокопродуктового підкомплексу зокрема.

Бібліографія

1. *Броншпак Г.К.* Кластерная организация производственной деятельности молочных комплексов//Г.М. Броншпак, В.М. Московкин//Актуальні проблеми економіки: наук.-екон. журн. (Нац. акад. управління). — 2006. — № 4. — С.70—82.
2. *Броншпак Г.К.* Государственная поддержка кластерных инициатив: вертикально-интегрированные структуры в АПК//Г.К. Броншпак//Економіка АПК: Міжнарод. наук.-вироб. журн. — 2007. — № 4. — С. 45—50.
3. *Войнарченко М.П.* Кластери як засіб залучення інвестицій в економіку регіону//М.П. Войнарченко//Современные достижения в науке и образовании: Сб. трудов//Международ. наук. конф. 25 сент. — 2 окт., 2008. — С. 201—208.
4. *Гуменюк О.І.* Кластери як організаційна структура інноваційно-інвестиційної моделі розвитку промисловості//О.І. Гуменюк//Актуальні проблеми економіки: наук. екон. журн. (Нац. акад.

- управління). — 2007. — № 2. — С. 9—19.
5. *Каніщенко Н.Г.* Формування національних галузевих кластерів в умовах інтернаціоналізації. Зб. наук. пр./Н.Г. Каніщенко//Формування ринкових відносин в Україні. — К.: НДЕІ Мін-ва економіки України, 2006. — № 4 (59). — С. 70—73.
6. *Пастернак Х.І.* Організаційно-методологічні засади створення і функціонування інтегрованих формувань у виробництві та промисловій переробці молока//Х.І. Пастернак//Економіка АПК: міжнарод. наук.-виробн. журн. — 2004. — № 12. — С. 63—67.
7. *Романов А.* Формирование агропромышленных кластеров в России//А. Романов, В. Арашуков//АПК: экономика, управление. — 2008. — № 3. — С. 41—45.
9. *Березівський П.С.* Обґрунтування нормативів виробничих витрат і мінімально допустимої ціни продукції скотарства//П.С. Березівський//Економіка АПК. — 2003. — № 3. — С. 95—100.